

şunlu bir kubbe ile örtülü olan bu tarafın cepheleri tamamen mermerle kaplı olup yatacılar ve köşelerde plâsterle hareketlendirilmiştir. Avlu tarafında, girişin bulunduğu kenar dışında, sekizgenin diğer kenarlarında, kilit taşları konsol biçiminde olan yarım daire kemerli ve demir parmaklıklı birer pencere bulunmaktadır. Türbe ile cümle kapısında, inşa edildikleri dönemde revaçta olan ampir (empire) üslûbunun izleri açıkça görülmektedir. Türbenin batısında yer alan, kâgîr bir bodruma sahip dikdörtgen planlı ahşap bir yapı olduğu anlaşılan tevhidhânedan günümüze ancak bazı duvar kalıntıları ulaşabilmiştir. Bir Üsküplü caddesi üzerinde, diğeri arsanın batısında yer alan ikişer katlı ahşap binaların ise harem, selâmlık, deriş hücreleri gibi bölümleri ihtiva ettikleri muhakkaktır. Tevhidhâne ile türbenin çevresinde küçük bir hazîrenin izleri görülmektedir. Çoğu kırılmış olan mezar taşlarından geriye kalanlar içinde, gerek kitâbelerinin hattı gerekse itinalı taş işçiliğiyle dikkati çekenler vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 362; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 100; Âsitâne *Tekkeleri*, s. 15; *Mecmûa-i Cevâmi'*, I, 2-3, nr. 3; Bandırmalîzâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 13; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 52; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 66-67; Thierry Zarcone, "Histoire et croyances des derviches Turkestanais et Indiens à İstanbul", *Anatolia Moderna*, II, Paris 1991, s. 141, 144; "Emir Buhârî Tekkesi", *İst.A*, IX, 5087; "Ahmedü'l-Buhârî Efendi ve Ahmedü'l-Buhârî Tekkesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, I, 485-486; M. Baha Tanman, "Emir Buhârî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, III, 167-168.

M. BAHÂ TANMAN

EMİR-i CANDAR

(bk. CANDAR).

EMİR-i ÇAŞNIGİR

(bk. ÇAŞNIGİR).

EMİR ÇELEBİ

Seyyid Emîr Mehmed Çelebi
(ö. 1048/1638)

Osmanlı tıp bilgini, hekimbaşı.

Bir Anadolu çocuğu olan Emîr Çelebi ilk tahsilini Edirne'de yaptı. Ardından Mısır'a giderek Kahire'de tıp öğrenimi gördü ve orada uzun süre kalıp Kala-

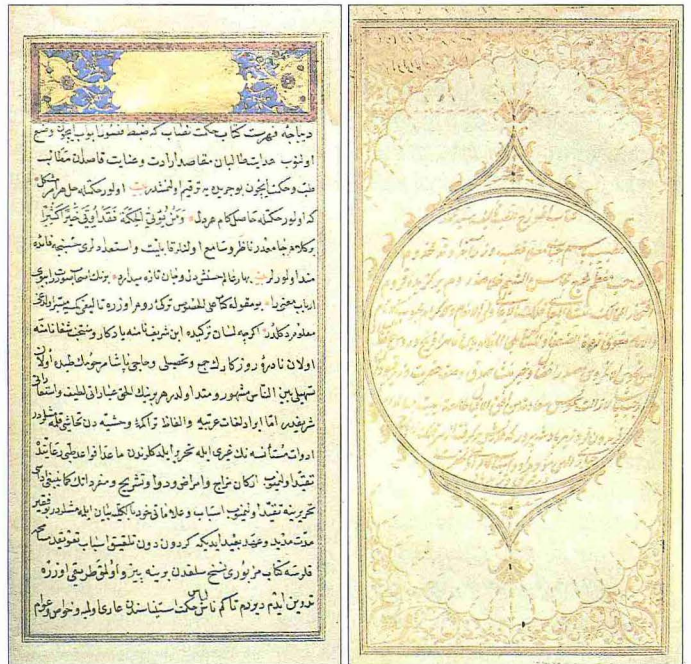
vun-Mansûriye Hastahanesi'nin başhekimiyi oldu. 1032'de (1622-23) Akdeniz seferine çıkan ve Kahire'ye giden Kaptanıderyâ Receb Paşa'nın özel hekimliğini yaptı. Daha sonra İstanbul'da Hassa hekimleri arasına girdi ve kısa zamanda sarayın hekimbaşılığına yükselerek ölümüne kadar I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad dönemlerinde bu görevi sürdürdü. Kendisine Eskişehir'in önemli bir kazası olan Mihalicçık arpalık olarak verilmişti. Kaynaklarda Unkapanı'nda bir muayenehane açtığı da yazılıdır. IV. Murad devrinde hekimbaşılık yaparken Sadrazam Bayram Paşa ve Silâhdar Mustafa Paşa başta olmak üzere padişahın çevresinden bazı düşmanlar kazandı. Silâhdar Mustafa Paşa'nın Hassa hekimliğine tayin etmek istediği bir yakınına karşı çıkması üzerine padişaha afyon kullandığı ihbar edildi. Bunun üzerine IV. Murad, bir satranç maçı sırasında Emîr Çelebi'ye fazla miktarda afyon yutturarak ve panzehir almasının fayda etmeyeceği derecede oyunu uzatarak onu ölümle cezalandırdı. Kaynaklarda hem iyi bir hekim hem de iyi bir âlim olduğu belirtilmektedir. Hoşsohbet ve tatlı dilli bir kişi olup iyi satranç bilirdi; bu sebeple IV. Murad'ın musâhibleri arasında yer almıştı. Emîr Çelebi ayrıca ince zevkli olarak tanınıyordu ve devrinin meşhur bir lâle meraklıydı.

Bazı eserleri bulunan Emîr Çelebi, özellikle *Enmûzecü't-tıb* adlı kitabıyla ün kazanmıştır. Kaptanıderyâ Receb Paşa adına yazdığı bu eserin önsözünde eski-

leri aynen almanın hatalı olduğunu yazar. Örnek olarak mahmûde (scammonia) bitkisini verir ve İbn Sînâ devrindeki mahmûde ile kendi devrindeki mahmûdenin, hatta Antakya, İstanbul ve Mısır'da yetişen cinslerin tesirlerinin aynı olmadığını bildirir. *Enmûzecü't-tıb* havanın, toprağın ve iklimin nitelikleriyle ilgili sağlık bilgileri bölümüyle başlar ve anatomiden kısaca bahsettikten sonra hastalıklarla ilâçlarının teker teker açıklamasına geçer. Emîr Çelebi kitabın anatomisi kısmında, savaş alanlarındaki yaralılarından ve ele geçen hıristiyan kadavralarından faydalanarak hekimlerin anatomisi bilgilerini arttırmaları gerektiğini deontolojik bölümde ise hekimlere bazı öğütler verir. Kitap, daha önceki tıp yazmalarından yapılmış bir derleme olmakla birlikte Emîr Çelebi'nin şahsî araştırmalarını da ihtiva eder. *Enmûzecü't-tıbb*'in başta Süleymaniye olmak üzere çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunmaktadır (meselâ İÜ Ktp., Yıldız, Tıp, nr. 28; TY, nr. 7043, 7044; Köprülü Ktp., nr. 958; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2457/1, Mihrişah Sultan, nr. 343; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1838; British Museum, Or., nr. 7282/1). Çok rağbet görmüş olan eser, sonraki asırda Hekim Âmidî Rızâ Efendi tarafından *Kitâbü'l-Muhtasar fi't-tıb* adıyla özetlenmiştir.

Emîr Çelebi'nin diğer eserleri *Netîcetü't-tıb* ve *Garîbü'l-hekîm* olup *Netîcetü't-tıbb*'in İstanbul Üniversitesi Tıp

Emir Celebi'nin
Enmûzecü't-tıb
adlı eserinin
unvan
sayfasıyla
ilk sayfası
(İÜ Ktp., TY,
nr. 7043)

Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü (TY, nr. 36), British Museum (Or., nr. 2782/2) ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, nr. 2457/2; Hacı Mahmud Efendi, nr. 5566; Mihrişah Sultan, nr. 342/2) çeşitli nüshaları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 263; Naîmâ, *Tarih*, III, 345-348; Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1910, II, 599-600; *Netâyicü'l-ezhâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2760, 3386, 3923; *Osmanlı Müellifleri*, III, 204; Zeki Zeren, *Anatomi Sözlüğü ve Anatomi Terimleri*, İstanbul 1946, s. 55; a.mlf., "İbn Sina'nın Türk Anatomi Terimleri Üzerine", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, XV/2, İstanbul 1952, s. 585-589; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (Kazancıgil), s. 128-129; Bedi N. Şehsuvaroğlu v.dğr., *Türk Tıp Tarihi*, Bursa 1984, s. 93-94; Ayşegül Demirhan, "Famous Turkish Physicians of the XVII th Century and Their Importance From the Point of Turkish Medicine", *Medical Bulletin*, XIV, İstanbul 1981, s. 136-142.

AYŞEGÜL DEMİRHAN ERDEMİR

EMİR-i DÂD

(أمير داد)

Selçuklular'da

başta devlet aleyhine işlenen
cürümler olmak üzere
şer'î davaların dışındaki
örfî davalara
hükümdar adına bakan görevli.

Emîr-i dâd Arapça emîr ile Farsça dâd (adalet) kelimelerinden oluşmuştur. Geleneksel Türk-İslâm hukukunun bir tezahürü olan Dîvân-ı Mezâlim'e bizzat sultanlar başkanlık ederlerdi. Ancak işlerin çoğalmasıyla bu divanda görülen davalara hükümdar adına emîr-i dâd (emîr-i adl, dâdbeg) bakmaya başladı. Emîr-i dâd kararlarını yanında oturan ulemâya danışarak verirdi. Onların hem örfî hem de şer'î hukuka dayanarak verdikleri bu kararların adlî hayatta çok önemli bir yeri vardı. Emîr-i dâd, çok güçlü ve nüfuzlu emirlerle vezirleri dahi tevkif ettirebilirdi. Nitekim I. Alâeddin Keykubad devrinde (1220-1237) Emîr-i Dâd Kemâleddin Kâmyâr, Zahîrüddin Mansûr ve Şemseddin adlı emirlerin mallarını müsâdere ederek kendilerini de sürgüne göndermişti (İbn Bîbî, s. 116). Yine Vezir Sâhib Tuğrâî ile Vezir Fahreddin Ali emîr-i dâd tarafından tevkif edilmişlerdi (a.g.e., s. 307).

Sultan Berkyaruk ile Muhammed Tapar arasında meydana gelen taht kavgaları sırasında önemli rol oynayan Ho-

rasan Emîri Habeşî b. Altuntak'ın kaynaklarda emîr-i dâd unvanıyla zikredilmesi (İbnü'l-Esîr, X, 296-297), büyük Selçuklular'da bu müessesenin mevcut olduğunu göstermektedir. Kirman Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Şah b. Muhammed zamanında da (1156-1170) bu müessesenin mevcudiyetini koruduğu, Alâeddin Bozkuş adlı emîrin onun dâdbegi olduğu ve daha sonra atabeg olarak hizmet ettiği, ölümü üzerine de oğlu Kutbüddin Muhammed'in Berdesîr dâdbegi ve şahnesi tayin edildiği bilinmektedir (Muhammed b. İbrâhim, s. 39-42). Bunların her ikisi de nüfuzlu birer emîr olup devletin siyasî hayatında ve taht kavgalarında önemli rol oynamışlardır.

Dîvân-ı Mezâlim dolayısıyla dâdbeglik müessesesinin sadece merkezde ve büyük şehirlerde değil aynı zamanda küçük iktâ'larda da mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Müntecebüddin Bedî, s. 20, 79). Emîr-i dâdların nâibleri, kurulan mahallî mezâlim mahkemelerine başkanlık ederek şikâyetleri dinler, adaleti, emniyet ve huzuru sağlar.

Emîr-i dâdlığın Anadolu Selçuklularında daha fazla önem kazandığı ve emîr-i dâdın protokolde atabegden sonra geldiği görülmektedir. I. Alâeddin Keykubad, hükümdarlığının ilk yıllarında Dîvân-ı Mezâlim'e bizzat başkanlık edip şikâyetleri dinlediği halde daha sonra işlerin yoğunluğu sebebiyle bu görevi bıraktığı (İbn Bîbî, s. 93-95). Fahreddin Ali emîr-i dâdlıktan vezirliğe yükseldiği gibi emîr-i dâd Emînüddin Düleycânî aynı zamanda üstadüddârlık, evkaf hâkimliği ve mütevellilik gibi önemli görevleri de uhdesinde tutuyordu. Anadolu Selçuklularında emîr-i dâd, hem Dîvân-ı Mezâlim'de alınan kararları hem de kadıların verdiği hükümleri uygulamakla görevliydi. Kaynaklarda, Anadolu Selçuklularında bu görevi üstlenen kişiler arasında ayrıca Nusret, Yâkût ve Nizâmeddin adlı emîr-i dâdlardan söz edilmektedir.

Hârizmşahlar'da bu müessesenin yuluk (yuluğ), İlhanlılar'da ise yargu adıyla faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Hârizmşahlar'da Türk boylarına mensup kumandanların işlediği suçlara bakan mezâlim divanına "han" rütbesi verilen bir emîr başkanlık ederdi.

Memlükler'de örfî davalara hâcibler bakardı (Makrîzî, II, 219).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 296-297; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'alâ'iyye*, s. 93-95, 116, 307, 655; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 41, 88, 102; Makrîzî, *el-Hıta*, II, 219; Muhammed b. İbrâhim, *Târîḫ-i Selâciḫa-i Kirmân* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1886, s. 39-42; Müntecebüddin Bedî, *'Atebetü'l-ketebe* (nşr. Muhammed Kazvîni - Abbas İkbâl), Tahran 1329 hş., s. 20, 79; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 34, 44, 90, 98; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 147; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 460, 466-467; a.mlf., *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 22, 45, 132, 174; a.mlf., "İktâ'tâ", *İA*, V/2, s. 956; Hasan-ı Enverî, *İştlâḫât-ı Dîvânî-yi Devre-yi Gâznevî ve Selcûkî*, Tahran 2535 şş., s. 203-204, 227; Aydın Taneri, *Celâlü'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Ankara 1977, s. 135; Şemin Şerîk Emîn, *Ferheng-i İştlâḫât-ı Dîvân-ı Devrân-ı Moğol*, Tahran 1357 hş., s. 270-271; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 226, 228, 267, 334; Erdoğan Merçil, *Kirman Selçukluları*, İstanbul 1980, s. 113-114; Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 1983, II, 210; Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti* (trc. Azer Yaran), Ankara 1988, s. 265-267; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara 1990, s. 20-21.

AYDIN TANERİ

EMİR GAZİ

(ö. 528/1134)

Dânişmendli hânedanın
en nüfuzlu hükümdarlarından
(bk. DÂNİŞMENDLİLER).

EMİR GİYÂSEDDİN

(أمير غياث الدين)

Ebül-Yakîn Emîr Giyâsüddîn
Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed
Hüseyin Esterâbâdî
(ö. 852/1449'dan sonra)

Hurûflüğün önemli şahsiyetlerinden.

İran'ın kuzeydoğusundaki Gurgân bölgesinde bulunan Esterâbâd şehrinde muhtemelen 790-799 (1388-1396) yılları arasında doğdu. Annesi, Hurûflüğün kurucusu Fazlullah-ı Hurûfî'nin başhalifesi Ali el-A'lâ'nın kız kardeşidir. Babası Hüseyin b. Muhammed hakkında ise kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.

Emîr Giyâseddin, mensup olduğu Hurûfî fırkasının fikirlerini yaymak maksadıyla Hurûflüğün merkezi Tebriz'den ayrılarak birçok yeri ziyaret etti. Fazlullah-ı Hurûfî'nin torunu Emîr Nûrullah ile birlikte gittiği Bitlis'te diğer Hurûfî liderleriyle tanışarak görüş alışverişinde bulun-